

Amra Rešidbegović

Narodna i univerzitetska biblioteka BiH

OSNIVANJE I RAD ISLAMSKE DIONIČKE ŠTAMPARIJE (TISKARE) U SARAJEVU OD 1905.-1918. GODINE

Osnivanje Islamske dioničke štamparije u Sarajevu (1905.-1948.) uklapa se u kulturni i prosvjetni zamah koji je pratio pojavu bosansko-muslimanskog preporoda na prelazu iz 19. u 20. stoljeće. Tragove ideje o osnivanju takve ustanove možemo pratiti još od kraja osmanskog doba u idejama bosansko-muslimanskog novinara Mehmeda Šaćira Kurtćehajića, koji je ukazivao na potrebu prosvjećenja i školovanja muslimanskog naroda, što se ne da ni zamisliti bez štamparije u to vrijeme.

Ideja o osnivanju štamparije kao prvenstveno kulturne ustanove ponovno se javlja, sada već kao stvarnost, prilikom osnivanja lista za pouku i zabavu *Behar* (1900.-1910.). Tada zamišljena islamska štamparija trebalo je da bude temeljna islamska ustanova, koja će omogućiti opšti kulturni preporod Muslimana kao i štampanje publikacija, osim na domaćem bosanskom i na orijentalnim jezicima. Od tada pa do ustanovljenja štamparije 1905. godine, na ostvarenju ove zamisli intenzivno rade muslimanski intelektualci, kulturni poslenici i druge istaknute ličnosti. Iako je bila plod veće grupe istaknutih ljudi koje je povezala i udružila ista ideja i potreba za napretkom bosansko-hercegovačkih Muslimana, za pokretanje i osnivanje Islamske dioničke štamparije najzaslužniji su Ademaga Mešić, Mahmudbeg Fadilpašić-Šerifović, Avdaga Šahinagić, Sejid Alibeg Filipović, Dr Halilbeg Hrasnica, Džemaluddin Čaušević, Fehim Spaho, Hamdija Kreševljaković¹ i drugi. Već do 1903. godine sazrijeva i vizija o organizaciji štamparije kao dioničarskog društva, a tokom 1904. godine završene su gotovo sve pripreme za osnivanje štamparije. Na glavnoj skupštini dioničara 16. septembra 1904. godine Islamska dionička štamparija je i osnovana, kada je ustanovljen upravni i nadzorni odbor. Predsjedavajući Skupštine Ademaga Mešić proglasio je za ravnatelja upravnog odbora Mahmudbega Fadilpašića, a za podravnatelje Seida Alibega Filipovića i Zija Rizaefendića. U nadzorni odbor izabrani su Ademaga Mešić, Avdaga Šahinagić, Ajni Bušatlić i Mustafa Mujagić. Tada su urađena i pravila štamparije koja je Zemaljska vlada odobrila već 25. novembra

---

1. O ostalim ličnostima vidi: *Novi Behar*, 1930., br. 16 i 17. Abdurahman Mešić: Islamska štamparija, 1905.-1930.

1904. godine. U ovom periodu poduzeta je, kako se kasnije pokazalo, uspješna oglasna kampanja o potrebi islamske štamparije i poziv na učešće u njenom osnivanju u vidu kupovine dionica. Već do septembra 1904. godine svih 1.000 izdatih dionica bilo je rasprodato, pa je: "... ravnateljstvo odlučilo u interesu samog preduzeća raspisati upis još drugih 1.000 dionica".² Po upisu Društva u trgovački registar,³ 8. aprila 1905. godine: "... u 2 sahata poslije podne u prostorijama ovdašnje kiraethane na Bendbaši..." održana je prva glavna skupština dioničara na kojoj se već raspravljalo o nabavci štamparskog postrojenja.

Otvorenje Islamske dioničke štamparije obavljeno je 10. jula 1905. godine na već tradicionalno svečan način. Kao i prilikom otvaranja Vilažetske štamparije u Sarajevu 1866. godine, kada je njenom osnivaču Topal Osman-paši iskazana pjesma prigodnica (najvjerojatnije od strane fra Grge Martića), tako je i za ovu značajnu priliku pjesnik Musa Ćazim Ćatić spjevao pjesmu i posvetio je Islamskoj štampariji.

*"Štamparija", oj koraka divna
U napredak, moj premili rode!
Kolika li za te tečevina,
Krasan simbol prosvjete - slobode!
"Štamparija" - to ti je putokaz
Bajnoj stazi, gdje budućnost cvjeta,
"Štamparija" - tvoj je novi dokaz,
Da si udio kulturnog svijeta...⁴*

Svi koji su na bilo koji način učestvovali u osnivanju ove ustanove, osjećali su se tada poput pjesnika Ćatića. Pojava Islamske dioničke štamparije značila je zajedničku težnju istaknutih predstavnika muslimanskog naroda da se uključi u savremene tokove života, čemu će doprinijeti štamparija kao "... sredstvo za razvoj prosvjete narodne koja nam je potrebna kao komad hljeba...".⁵ Osnivanje Islamske dioničke štamparije, stoga, značilo je mnogo više od jednog privrednog poduhvata, to je zapravo bio više kulturno-civilizacijski čin.

Djelatnost

Srazmjerno svom štamparskom postrojenju koje spada u postrojenja većeg kapaciteta, Islamska dionička štamparija po obimu svoje produkcije ubraja se u najplodnije. Za prvih 14 godina svoga djelovanja od osni-

2. *Behar*, 1904. br. 12, str. 192.

3. *Behar*, 1905. br. 23, str. 368.

4. *Behar*, 1905. br. 6, str. 84-85.

5. *Behar*, 1905. br. 6, Islamska štamparija (E. Mulabdić).

vanja do 1918. godine, Štamparija je proizvela preko 120 publikacija, od čega oko 100 monografskih i preko 20 naslova periodike. Veliki broj štamparskih porudžbina i pretrpanost poslom od samog početka, kao i nastojanje da u dogovorenom roku i što bolje realizira sve ugovorene poslove, najvjerojatnije je opredijelilo Islamsku dioničku štampariju da svoju djelatnost usmjeri pretežno na štamparstvo. Izdavaštvo je stoga bilo manje zastupljeno, a iz istog razloga najvjerojatnije nije došlo ni do programom zacrtanog osnivanja sopstvenog lista i knjižare. Ipak, Islamska dionička štamparija je izdala oko 14 publikacija. Svoj izdavački prvenac štampala je već 1904. godine u Štampariji Riste J. Savića u vrijeme dok još nije počela djelovati i kao štamparsko preduzeće. To su *Pravila Islamske dioničke štamparije (tiskare) u Sarajevu*. Autori čijim je radovima bila i izdavač ova štamparija, jesu Ekrem Šahinović sa dramatskim spjevom *Hivzibeg*, 1905.; Murat Hajrović, koji se javlja kao sakupljač i autor dva izdanja knjige *Male priče i dosjetke za muslimansku mladež*, 1906. i 1913.; Sejfullah Proho sa djelom *Zubdat-ul-fara'id*, 1908.; Sejfuđdin Kemura; *Ilustrovana povijest sarajevskih zadužbina*, 1908. i *Prvi srpski ustanak pod Karađorđem...*, 1914.; Svetozar Ćorović: *Komšije*, 1911.; Aleksa Popović-Sarajlija: *Osuda mušira Sulejman-paše...*, 1906. i *Životopis znamenitih Sarajlija*, 1910. i drugi.

Od 21 naslova periodike koji je štampala Islamska dionička štamparija je i izdavala *Muslimansku slogu: glasilo bosansko-hercegovačkih muslimana* (1910.-1912.; 1914.), čiji je neko vrijeme bila i vlasnik (do 23. avgusta 1911.) i *Trgovački kalendar za prostu godinu 1907*.

U pogledu sadržaja monografske štamparske produkcije, ova štamparija je nastojala da obuhvati mnoge oblasti ljudskog znanja. Ipak, najbrojniji su književni i historijski radovi, a potom politički i religijski, što ukupno čini 62% produkcije. Preostali dio štamparske produkcije (oko 31%) čine razni pravilnici, izvještaji, zapisnici i zakoni, dok najmanji broj (oko 7%) jesu radovi iz oblasti prirodnih i primijenjenih nauka.

Iz najzastupljenije oblasti - književnosti, izdvajamo poznatije autore čija su djela štampana u Islamskoj dioničkoj štampariji. To su Safvet-beg Bašagić Redžepašić, Ekrem Šahinović, Šemsudin Sarajlić, Sejfuđdin Kemura, Aleksa Popović Sarajlija, Hifzi Bjelevac, Svetozar Ćorović, Salih Kazazović, Josip Milaković i drugi. Najveći broj svojih radova Safvet-beg Bašagić je štampao u ovoj štampariji u sopstvenom ili izdanju Knjižare braće Bašagić. Njegove *Misli i čuvstva* su među prvim knjigama štampanim u Islamskoj dioničkoj štampariji (u dva izdanja, 1905. i 1906. godine), *Gazi Husrev-beg...* štampan 1907.; *Uzgedne bilješke i priče i dosjetke*,

1907.; i *Izabrane pjesme*, 1913. godine.

Tu je i ništa manji broj djela Sejfuddina Kemure, koji je zahvaljujući vanrednom poznavanju orijentalnih jezika i povijesti bio u mogućnosti da koristi turske i druge izvore, na osnovu kojih je nastala većina njegovih djela. Pored već spomenutih u izdanju Štamparije, u njegovom vlastitom izdanju ovdje su štampani i njegovi radovi o sarajevskim muftijama; o prošlosti bosanskih katolika i njihovih bogomolja i drugi.

Aleksa Popović-Sarajlija se ovdje javlja kao prevodilac sa turskog i mađarskog jezika, ili kao autor nekad pod pseudonimom Pertev-efendija. Uz već spomenute dodajemo i rad o tridestogodišnjici vladanja Sultana Abdul-Hamida II.

Ekremu Šahinoviću Islamska dionička štamparija 1907. godine štampa komediju *Dva načelnika*; Šemsudinu Sarajliću pripovijest *Razija*, 1908. i *Vjetar* 1917.; Josipu Milakoviću *Knjiga i pismo u našoj narodnoj pjesmi* 1911.; Petru Kočiću *Sudaniju*, 1911.; Salihu Kazazoviću šalu u tri čina *Oba gluha*, 1911.; Hifzi Bjelevcu *Aprilske kiše*, a Sofiji Pletikosić pod pseudonimom Safija-hanum *Pisma u obranu muslimanskog ženskinja* 1911. itd. Iako je uglavnom pružala samo štamparske usluge za periodične publikacije (izuzev dva već pomenuta naslova), iz njihovih sadržaja, a često i samih naslova, moguće je spoznati kulturni i prosvjetni program i usmjerenje Islamske dioničke štamparije. Prvi list štampan u ovoj štampariji bio je *Bošnjak*: list za politiku, pouku i zabavu, čiji je broj 28. izišao već 13. jula 1905. godine i ovdje će se štampati do kraja, do 1910. godine. Samo dva dana poslije, 15. jula 1905. godine u Islamskoj dioničkoj štampariji izlazi iz štampe *Behar*, list za pouku i islam od broja 6. 1905. sve do 1910. godine.

Naredne 1906. godine u Islamskoj dioničkoj štampariji štampaju se četiri nova naslova periodike. To su *Bosansko-hercegovački glasnik*: list za politiku, ekonomiju i književnost, *Bosanska vila*: list za zabavu, pouku i književnost, sve do 1913. godine, te kalendari *Kalendar Gajret* za 1906./7. i *Trgovački kalendar*: za prostu godinu 1907. U 1907. godini štampa se svih 13 brojeva Bašagićevog *Ogledala*, zatim *Gajret*: glasilo *Gajreta* - Društva za potpomaganje đaka Muslimana na srednjim i višim školama koji će se ovdje štampati sve do 1914. godine i *Kalendar Gajret* za 1907./8. Tri nova naslova u 1908. godini štampana u Islamskoj dioničkoj štampariji su *Bosansko-hercegovački težak*: organ centralnog pčelarskog društva i podružnica u Bosni i Hercegovini sve do 1915. godine; *Tarik*: list za pouku i zabavu štampaće se ovdje sve do 1911. godine i *Muslimanska svijest*: neovisni organ Muslimanske napredne stranke za Bosnu i Herce-

govinu do 1910. godine.

Glas slobode: organ socijalno-demokratske stranke Bosne i Hercegovine jedini je novi periodični naslov štampan u 1909. godini. U 1910. godini štampaju se dva nova naslova u Islamskoj dioničkoj štampariji. To su *Muslimanska sloga*: glasilo bosansko-hercegovačkih Muslimana koji se sve vrijeme svog izlaženja štampa u ovoj štampariji do 1911. godine. Drugi naslov je *Muallim*: glasnik muslimanskog muallimskog i imamskog društva za Bosnu i Hercegovinu sve do 1913. I 1911. godine javljaju se dva nova naslova, *Učiteljska zora*: list za narodno školstvo, glasilo Saveza učiteljskih društava Bosne i Hercegovine (1911., 1912. djelomično i 1916.-1918. također djelomično štampan je *Novi musavat*, 1911./12.

Misbah: organ udruženja bosansko-hercegovačke ilmije je jedini novi naslov štampan u 1912. godini sve do 1913./14., dok se 1913. godine ne štampa ni jedan novi naslov periodike.

U 1914. godini od novih naslova štapa se jedino *Jenjimisbah* kao nastavak *Misbaha*, a u 1915. samo *Kalendar Gajret*: za 1915. godinu. Tokom 1916. i 1917. godine ne štampaju se novi naslovi, čemu su vjerovano razlog ratne prilike, a 1918. godine u Islamskoj dioničkoj štampariji štampa se *Biser*: list za širenje prosvjete među Muslimanima u Bosni i Hercegovini, čiji podnaslov u potpunosti odgovara i čitavom programskom opredjeljenju Štamparije u proteklom periodu.

Štamparija je pored monografskih i periodičnih publikacija štampala i sve vrste tiskanica (pogotovo trgovačkih) i vrlo uspješno obavljala sve knjigovezačke poslove zahvaljujući sopstvenoj savremeno opremljenoj knjigoveznici. Štampajući djela latinicom, ćirilicom i arabicom, često i uporedo ovim pismima, Islamska dionička štamparija je uvažavala multikulturni karakter bosanskohercegovačkog stanovništva i nacionalne i historijske specifičnosti ove sredine.

Imajući u vidu nedovoljno visok obrazovni stupanj bosanskohercegovačkog stanovništva i znatan procenat nepismenih, Islamska dionička štamparija je svoju kulturno-civilizacijsku misiju obavila na najbolji mogući način, čime je ostvarila nade i ciljeve svojih pokretača i osnivača.

The Establishment and Work of Islamic Printing Shop Ltd. In Sarajevo Between 1905 and 1918

The idea on the establishment of Islamic Printing Shop as an institution could be traced from the end of the Ottoman period and the emergence of Mehmed Šaćir Kurtćehajić. This idea gained in importance when

the *Behar* magazine was founded (1900-1910). The Islamic Printing Shop was supposed to become an institution that would enable a general cultural revival of /Bosnian/ Moslems, as well as to print publications in Bosnian and in oriental languages. The Moslem intellectuals, cultural and other prominent public figures gathered around this idea. The Islamic Printing Shop was established on September 16, 1904 as a stockholding company, with Adem-aga Mešić as the Chairman of the Company's Assembly. The official opening ceremony took place on July 10, 1905. During the first 14 years of its activities, which happens to be the topic of this paper, the Printing Shop produced 120 publications, out of which number 100 were monographs and more than 20 periodical ones. Its activity was exclusively directed towards printing business although it has had publishing as a part of its program orientation. The eminent Bosniak names, such as Safvet-beg Bašagić, Šemsudin Sarajlić, Sejfudin Kemura, Hifzi Bjelevac and others printed their works in this printing shop.

One should mention *Bosansko-hercegovački glasnik* /Bosnian and Herzegovinian Herald/, *Bosanska vila* /Bosnian Fairy/, *Tarik* /Tariq-Chronogram/, *Gajret*, *Muslimanska svijest* /Moslem Awareness/ etc. Having taken into account the low educational level among the population of Bosnia and Herzegovina and the high percentage of the illiterate people, the Islamic Printing Shop did its cultural and civilization mission in the best way possible. In this way, it fulfilled the hopes and goals of its instigators and founders.